

STRESZCZENIE

Maria Krawczyk

Działalność pielęgnacyjno-opiekuńcza i wychowawcza zgromadzeń żeńskich w diecezji płockiej, na tle sytuacji zdrowotno-społecznej, w latach 1925-1939

WSTĘP

W okresie międzywojennym diecezja płocka, położona na północy Mazowsza, oceniana była jako obszar zaniedbany pod względem gospodarczym, społecznym, ale i sanitarnym, a w konsekwencji zdrowotnym. Trudne warunki życia i pracy, ubóstwo, niska świadomość ludności w zakresie profilaktyki i higieny oraz nieprzestrzeganie zasad higieny, było przyczyną szerzenia się chorób zakaźnych i związanej z tym, dużej śmiertelności. Liczba personelu medycznego, jak również instytucji zdrowia publicznego i szpitali w diecezji była niewystarczająca. Brakowało lekarzy, pielęgniarek, położnych, dlatego wsparciem dla mieszkańców tych terenów była praca sióstr zakonnych różnych zgromadzeń, które przez cały okres międzywojenny stanowiły większość personelu pielęgnacyjno-opiekuńczego w tamtejszych szpitalach oraz przytułkach. W diecezji płockiej pracę w szpitalach wykonywały siostry ze Zgromadzenia Sióstr Pasjonistek i Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia Św. Wincentego a Paulo (szarytki). W obliczu wspomianej trudnej sytuacji społecznej w diecezji płockiej, pojawiał się również problem sieroctwa, nie tylko biologicznego, ale i społecznego. Wychodząc naprzeciw tym potrzebom siostry zakonne starały się obejmować opieką dzieci opuszczone i zaniedbane, co wiązało się także z działalnością opiekuńczo-wychowawczą jako celem specjalnym zgromadzeń. Instytucjami, w których siostry podejmowały działania były sierocińce, ochronki/przedszkola, zakłady wychowawcze oraz szkoły. Wśród zgromadzeń żeńskich diecezji płockiej największy udział w rozwiązywaniu kwestii społecznych miało Zgromadzenie Sióstr Służek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanej i Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia.

CEL PRACY

Celem pracy było przedstawienie działalności pielęgnacyjnej, opiekuńczej i wychowawczej zgromadzeń żeńskich diecezji płockiej w okresie międzywojennym. Za czurę czasową pracy przyjęto lata 1925-1939. Początek cezury związany jest z ukształtowaniem się granic administracyjnych diecezji płockiej, koniec cezury wyznacza wybuch II wojny światowej.

MATERIAŁ I METODA

Jako źródła do przygotowania rozprawy posłużyły archiwalia, czasopiśmiennictwo polskie o zasięgu krajowym i lokalnym, jak również źródła drukowane oraz opracowania. Wiodącym źródłem były archiwalia pochodzące z archiwów zgromadzeń, które pozwoliły na uzyskanie informacji na temat powstania, struktury, organizacji i rozwoju zgromadzeń, reguł i działań, które w nich określono oraz danych biograficznych sióstr zawartych w teczках osobowych sióstr. Istotne uzupełnienie stanowiły materiały zgromadzone w archiwach szpitali na terenie diecezji płockiej oraz dokumentacji znajdującej się w zasobach archiwów państwowych poszczególnych miast diecezji oraz Archiwum Akt Nowych, co pozwoliło na poznanie sytuacji gospodarczej, demograficznej, epidemiologicznej, sanitarnej i społecznej. Niezbędnym do zweryfikowania oraz uzupełnienia danych zawartych w archiwaliach okazały się roczniki statystyczne. Dokonano również kwerendy czasopism, w pierwszej kolejności ukazujących się w badanym okresie, ale również z lat późniejszych, w których opisywano wcześniejsze wydarzenia. Przydatne do przedstawienia ówczesnej sytuacji, rozwiązań organizacyjnych i legislacyjnych oraz funkcjonowania zgromadzeń w warunkach okresu międzywojennego były także źródła drukowane, w tym pozycje zwarte, ustawy, rozporządzenia, okólniki, instrukcje, sprawozdania, które znajdowały się w zbiorach bibliotecznych instytucji kościelnych i państwowych. Cennym źródłem dla uzupełnienia narracji niniejszej rozprawy były opracowania dotyczące poszczególnych zgromadzeń. Ponadto inne opracowania przedstawiające sytuację gospodarczą, zdrowotną i społeczną oraz monografie przedsatwiające historię szpitali, czy innych instytucji, w których pracowały siostry.

Dokonując opisu działalności zgromadzeń zakonnych na terenie diecezji płockiej zastosowano metodę badania dokumentów, w tym ich analizę oraz krytykę zawartości czasopiśmiennictwa.

WYNIKI

Zgromadzenia zakonne diecezji płockiej miały określony profil działalności. Dotyczył on opieki nad chorymi i nad dziećmi, która wynikała z aktualnej sytuacji i wpisywała się w potrzeby społeczeństwa. Były one związane z uwarunkowaniami środowiskowo-zdrowotnymi, uwzględniającymi warunki ekonomiczne, stan sanitarny, sytuację epidemiologiczną, w tym choroby zakaźne i społeczne oraz sytuację społeczną. Identyfikacja problemów i potrzeb pozwoliła na wyznaczenie kierunków działalności dla

zgrupowań zakonnych. Siostry przygotowywały się do wykonywania zadań pielęgnacyjnych i opiekuńczo-wychowawczych. Zdobywały wykształcenie w szkołach pielęgniarstka, pedagogicznych i innych, oraz na kursach, uzyskując kwalifikacje i kompetencje, co pozwalało na wypełnienie powierzanych im zadań.

Siostry pasjonistki i szarytki stanowiły większość personelu pielęgniarstka w szpitalach diecezji oraz przytułkach. Ich praca była skoncentrowana wokół człowieka chorego (często obłożnie), cierpiącego i zaniedbanego, który potrzebował nie tylko opieki, ale leczenia, pielęgnacji i wsparcia duchowego. Początkowo działania opiekuńcze miały charakter społeczno-ideowy, ale w miarę wzrastania potrzeb i wymagań oraz ze względu na sytuację epidemiologiczną, stawały się czynnościami zawodowymi. Siostry zakonne zakwalifikowane do grupy zawodowej „pielęgniarki i siostry miłosierdzia” realizowały zadania zawodowe w szpitalu. Miały one dwa wymiary – asystowanie lekarzowi w pracach związanych z badaniami i leczeniem pacjentów oraz samodzielną pracę. Polegała ona na sprawowaniu bezpośredniej opieki nad pacjentem, skupiającej się na rozwiązywaniu jego problemów pielęgnacyjnych i zaspokajaniu deficytów potrzeb w sferze fizycznej i psychicznej, w zależności od stanu klinicznego. Pielęgnowanie pacjenta obejmowało również wykonywanie zleconych zabiegów i podawanie leków. Ponadto siostry miały powierzone zadania administracyjne i gospodarcze związane z funkcjonowaniem szpitala. Pracowały w aptece, w pracowni rentgenowskiej i w gabinecie fizykoterapii oraz w dziale gospodarczym. Praca niejednokrotnie przebiegała w trudnych warunkach i była dużym wyzwaniem dla sióstr.

W okresie badawczym wzrastała liczba sióstr pielęgniarek, co było związane z rozwojem szpitali, powstawaniem kolejnych oddziałów i większymi potrzebami wynikającymi z dynamicznej sytuacji epidemiologicznej. Przybywało też wykwalifikowanych sióstr, co znajdowało odzwierciedlenie w profesjonalnym wykonywaniu zadań zawodowych. Tym samym przekładało się to na lepsze efekty pracy – poprawa zachowań higienicznych wśród pacjentów, przestrzeganie reżimu sanitarnego, co miało szczególne znaczenie w przypadku chorób społecznych/zakaźnych, podniesienie świadomości w zakresie stosowania się do zaleceń lekarskich, dbałość o prawidłowe żywienie. Wzrastał profesjonalizm, doświadczenie sióstr, ale i sumienność w opiece nad pacjentami oraz dbałość o organizację pracy, stan szpitala i jego rozwój.

Siostry pasjonatki i siostry szarytki prowadziły na terenie diecezji przytułki, które były przeznaczone dla najbardziej potrzebujących pomocy ubogich, chorych osób starszych, ale też często bezdomnych. Starły się tworzyć dla podopiecznych warunki, które

przypominałyby im dom. Poprzez ofiarną pracę siostr mógł poprawiać się los najuboższych mieszkańców diecezji.

Wśród zgromadzeń żeńskich diecezji płockiej największy udział w rozwiązywaniu kwestii społecznych miało Zgromadzenie Sióstr Służek NMP Niepokalanej. Siostry służki zajmowały się pracą związaną z opieką i wychowaniem dzieci i młodzieży. Praca ta kształtowała się na przestrzeni lat w zależności od zapotrzebowania społecznego w oparciu o zmieniającą się w tym czasie strukturę opieki społecznej, jej podstawę prawną i środki działania, jak również prawo oświatowe i zawarte w nim wytyczne. Siostry prowadziły sierocińce, ochronki/przedszkola, ale też pracowały w szkołach, co było odpowiedzią na aktualne także ideowe potrzeby społeczne. Ochronki/przedszkola, w odróżnieniu od schronisk/sierocińców, które gromadziły dzieci mieszkające w domu rodzinnym, a przebywające w instytucji w ciągu kilku godzin nauki i zabawy, były prowadzone pod kierunkiem wychowawczyń przedszkolnych. Praca ta wymagała umiejętności pedagogicznych i organizacyjnych. Efektem było tworzenie warunków dla zdobycia przez młodych ludzi wykształcenia oraz nabycia umiejętności zawodowych.

WNIOSKI:

1. Uwarunkowania demograficzno-geograficzne i środowiskowo-zdrowotne diecezji płockiej wyznaczały zadania dla zgromadzeń zakonnych w walce z chorobami społecznymi, zakaźnymi, biedą i ubóstwem oraz sieroctwem.
2. Ze względu na niewystarczającą liczbę instytucji państwowych i samorządowych uzupełnieniem ich zadań były zakłady/instytucje (szpitale, przytułki, sierocińce/przedszkola, szkoły i inne) tworzone przez organizacje charytatywne oraz przez zgromadzenia zakonne.
3. Działalność zgromadzeń zakonnych na terenie diecezji (pasjonistek, szarytek, służek i sióstr miłosierdzia) wynikała z ich charyzmatu, który określały konstytucje poszczególnych zgromadzeń, ale wymagały też profesjonalnego przygotowania.
4. Realizacja zadań pielęgnacyjno-opiekuńczych zgromadzeń zakonnych przyczyniała się do poprawy warunków sanitarnych oraz wskaźników epidemiologicznych, jak zmniejszenie umieralności, śmiertelności, zachorowalności czy chorobowości.
5. Działania opiekuńczo-wychowawcze obejmujące dzieci, w tym sieroty oraz młodzież mogły przynieść w perspektywie wymierne korzyści dla społeczeństwa, dzięki zdobyciu wykształcenia i umiejętności zawodowych.

J. Zawojta